

ВОЄННІ ЩОДЕННИКИ

АНДРІЙ КУРКОВ

**ЩОДЕННИК
АГРЕСІЇ**

Харків
«Фоліо»
2023

Передмова

Двадцять четвертого лютого 2022 року я нічого не написав. Натомість, прокинувшись від вибухів російських ракет у Києві, майже годину простояв біля вікна своєї квартири, видивляючись на порожню вулицю. Я знав, що почалася війна, однак не міг усвідомити нову реальність. У наступні кілька днів теж не написав жодного рядка. Поїздка машиною спочатку до Львова, а звідти в Карпати тягнулася невимовно довго через нескінченні затори. Океан машин з усіх областей країни намагався влитися у вузьку протоку, що рухалася на захід — українці рятувалися від жаху війни.

Лише коли ми прибули до Ужгорода й оселилися у наших друзів, я сів за стіл і відкрив ноутбук. Проте не для того, щоб написати нову історію. Я перечитував нотатки й тексти, написані за останні два місяці, намагаючись відшукати в них передчуття війни. І знайшов більше, ніж очікував.

Україна подарувала світові багатьох першокласних шахістів. Хороші гравці думають на кілька ходів наперед. Напевно, цю здатність в українців заклала генетика, бо буремна історія змусила їх навчитися передбачати й планувати майбутнє не лише своєї країни, а й власних родин на багато років наперед.

Драматичний досвід змушує людину сприймати майбутнє з осторогою. Та наче за якимось божественним жартом, в українському національному характері не знайдеш

фаталізму, на відміну від російського. Українців майже ніколи не поглинає смуток. Вони запрограмовані на перемогу, щастя, виживання за складних обставин і на любов до життя.

Чи намагались ви коли-небудь не втрачати оптимізму в часи катастроф, трагедій і кривавих воєнних дій? Я намагався і триматимуся цієї лінії. Я — етнічний росіянин, який усе своє життя провів у Києві. У моєму світогляді, поведінці й ставленні до дійсності превалює світогляд і поведінка українських козаків XVI століття, коли Україна ще не була частиною Російської імперії, а свобода для українців була ціннішою за золото. Сьогодні інша епоха, а свобода для українців і досі залишається найбільшою цінністю.

Війна вирвала мене й моїх рідних з дому. Я став одним з мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Водночас саме лихоліття дало мені змогу краще зрозуміти Україну та моїх співвітчизників. Я бачився з сотнями людей, почув сотні історій. Мій життєвий досвід збагатився новими наративами, завдяки яким я побачив і зрозумів те, чого раніше не помічав чи на що не звертав особливої уваги. Власне, за кілька трагічних місяців українці глибше пізнали Батьківщину й самих себе. Війна — не найкращий час для таких одкровень, однак без неї ми так і крокували б у темряві.

До щоденника увійшли тексти, нотатки та есеї, що я написав з кінця грудня 2021 року. Це моє особисте бачення війни і того, що їй передувало. Це моя історія, це історії моїх друзів, знайомих і незнайомих, усієї країни. Це моє особисте бачення війни. Це моя історія, розповіді друзів, знайомих і незнайомих, усієї країни. Загалом це не просто хроніка російської агресії в Україні, а хроніка того, як нав'язана Росією війна — і спроба знищити незалежну Україну — призвела до зміцнення української національної ідентичності. Війна дала змогу світові краще пізнати Україну і навчила сприймати її як одну з європейських держав.

29.12.2021

Прощавай, Дельто! Вітаємо, Омیکроне!

Прощавай, Дельто! Вітаємо, Омیکроне! — такими словами можна описати передноворічні настрої українців. Україна стає в одну лінію з Європою та цілим світом. Спільні цінності та вороги — найкраща зброя у боротьбі з геополітичною самотністю! Однак Україна не була б собою, якби громадське життя у переддень новорічних свят не пожвавлювали сенсаційні й дещо непослідовні політичні рішення. «Оркестр державної влади» — себто Кабінет Міністрів — вистрілює феєрверки нових законопроектів у небесний простір, а громадяни України зачаровано спостерігають за видовищем.

Українцям завжди є про що потеревенити, подискутувати та за що посваритися. Коли Міністерство оборони схвалило рішення про створення реєстру військовозобов'язаних жінок віком від 18 до 60 років, тема можливої війни з Росією ожила з оновленим запалом та прокралася до кожної кухні. Як виявилось, то був єдиний спосіб відновити в народі жах перед війною, бо ж люди призвичаїлися жити в страху й майже перестали звертати на нього увагу.

Моторошно було у 2014 році, коли під час анексії Криму Державна дума РФ дозволила російським військам проводити воєнні дії на території інших держав. Відтоді українсько-російська війна на Донбасі тривала де-факто.

Ще одним доказом присутності російських військ на території Донбасу став випадок, коли ворожий солдат під впливом наркотичних речовин натрапив на позицію української армії. Під час допиту в СБУ він зізнався, що російські офіцери знущалися з нього.

Не варто й говорити, що новина Міністерства оборони про військовозобов'язаних жінок стривожила українських чоловіків. Та й жінкам ця ідея не надто сподобалась, бо навіть вагітні та матері малих дітей зобов'язані стати на облік до кінця 2022 року. У разі відмови жінкам загрожують чималі штрафи. Коротко кажучи, законопроект спричинив не тільки нову хвилю консолідації українців проти загарбників, а й запеклі дебати щодо компетенції чинних військових керівників країни.

Щоб припинити суперечки, влада вирішили змістити фокус на нейтральніший законопроект. Цього разу Міністерство охорони довкілля оголосило про збільшення штрафів за шкоду, завдану природним ресурсам, що під протекцією держави. Закон установлює грошові покарання за будь-яку шкоду. Наприклад, за знищення жаби — 14 грн, зрізання грибів без відповідного дозволу — 75 грн за гриб, незаконне збирання ліщинових горіхів — 1154 грн за кг.

Прихильники жіночого військового реєстру наводять приклад Ізраїлю, де жінки служать в армії нарівні з чоловіками. Шкода, що захисники жаб, грибів та горіхів не вдалися до тієї самої тактики та не розповіли, зокрема, про «грибну поліцію» у Швейцарії, яка має право зважити зібрані людиною гриби та виписати штраф, якщо їх вага перевищує дозволену законами країни.

Насправді мені більше подобається швейцарська ілюстрація, ніж ізраїльська. Цього я й побажаю своїй країні на Новий рік!

Водночас, озираючись на 2021 рік, ставлю собі запитання: а що б я хотів узяти з собою у 2022-й? Насамперед переніс би старі ціни на газ та електропостачання. Однак досвід показує, що в новому році завжди нові розцінки. Тож, як реаліст, побажаю, щоб якість кави в київських кав'ярнях була незмінною!

У жодному разі не хочу зменшення асортименту французьких, італійських та іспанських вин, однак прагну наступного року насолоджуватися смаком та якістю ще й бессарабських та закарпатських. А ще бажаю успіхів українським сироварням та крафтовим виробникам. Для українців смак їжі — неабиякої важливості справа! Смачна їжа полегшує примирення з політичною реальністю. Такі вже в нас історія та менталітет.

Я письменник, а тому не можу не поділитися й такою новорічною радістю. Невелике, однак статусне «книжкове» лобі переконало уряд додати книжки до переліку товарів та послуг, які можна придбати за виплати у розмірі 1000 гривень кожному повністю вакцинованому громадянину України. Уже видано вісім мільйонів віртуальних банківських карток з «ковідними тисячами», і вакциновані збіглися до книгарень, щоб витратити гроші на літературу. Це врятувало половину українських видавництв від банкрутства й створило нові, цього разу приємні складнощі видавцям. Їм потрібно додрукувати популярні видання, тож виник дефіцит паперу й друкарських потужностей. Це не лише виклик, а й стимул. До того ж у державному бюджеті на 2022 рік запланували ще 18 мільярдів гривень для «ковідних тисяч» вакцинованим українцям. Незабаром можна буде напевно сказати, що вакциновані громадяни читають більше, ніж не вакциновані!

Виплати за вакцинацію триватимуть і у 2022 році, як і носіння масок, боротьба з конкретними олігархами,

обіцянки захисту міжнародних інвестицій та QR-коди, що даватимуть дозвіл подорожувати міжнародним повітряним простором та відвідувати ресторани.

Радіймо 2022 року на повну та нехай нам у цьому помагає Бог!

03.01.2022

Жодного слова про війну!

Кожного 31 грудня за десять-п'ятнадцять хвилин до початку нового року Президент України вітає співвітчизників по телебаченню. Ця советська традиція легко укорінилась в Україні, як і багато інших звичок і традицій. До 2015 року велика кількість українців спочатку підіймали келихи під промову Володимира Путіна до росіян о 22:50, а вже годину потому слухали українського президента. З початком війни на Донбасі й анексією Криму російські канали вимкнули, з ними зникли й новорічні привітання Путіна. Відтоді лише український президент говорить у переддень нового року. Однак у 2019 році на одному з найпопулярніших телеканалів, що належить головному олігарху країни Ігорю Коломойському, замість тогочасного Президента Порошенка українців привітав комік Володимир Зеленський й оголосив про намір балотуватися у президенти.

Цьогоріч, перед початком 2022 року, на телеканалі, який раніше належав п'ятому Президентові України Петру Порошенку, а нині є власністю самих журналістів, колишній голова держави привітав українців з Новим роком, і лише після півночі канал почав транслювати промову Зеленського.

Новорічне привітання Зеленського тривало 21 хвилину. Усвідомлюючи, що не всі терпляче вислухають

звернення до кінця, Офіс Президента розмістив повний текст промови на своєму вебсайті. Вона була більше схожа на звіт досягнень та ще не вирішених питань, а також наводила перелік найважливіших для країни професій: військових, лікарів, учителів, спортсменів, шахтарів тощо. Також, очевидно натякаючи на Росію, президент висловив сподівання, «щоб сусіди — у гості до нас з холодцем і з пляшкою (горілки), а не зі зброєю і без стуку». Такою була єдина згадка про війну. Цього разу президент не розповів про те, що до кордонів з Україною Росія стягнула величезну армію для наступу разом із силами логістики, польовими шпиталями й бензовозами для танків та іншої техніки. Бо ж тоді усі знали, що можлива військова агресія Росії проти України навряд чи стала б улюбленою темою розмов за святковим столом.

Попри рекордний обсяг, новорічне привітання Зеленського не можна розібрати на яскраві пам'ятні вислови. Є лише одна фраза, з якою я б посперечався, або хоча б висловив незгоду: «А тому ми не чекаємо, поки світ розв'яже наші проблеми».

Борисові Єльцину, який твердо вірив у те, що Росія й Україна можуть існувати лише укупі, належить відомий вислів: «Прокинувся вранці — подумай, що ти зробив для України». Нині, здається мені, президент Байден і лідери багатьох країн Європи прокидаються з тією самою думкою. Президент Байден вже вдруге за два тижні мав телефонну розмову з Путіним. Після кожної такої розмови він кілька днів обмірковує сказане, і лише після цього телефонує Президенту України й розповідає про тему й результати розмови. Тим часом Хорватія підписала декларацію щодо підтримки європейської перспективи України, а президент Естонії пообіцяв допомогти нам зі зброєю. Лише Німеччина формально проти постачання озброєння

Україні. Міністерство закордонних справ Німеччини стверджує, що збільшення продажу зброї підвищить імовірність початку війни. Насправді можливий військовий конфлікт між Росією та Україною знижує шанси запуску російсько-німецького газопроводу «Північний потік-2», тож Німеччина, ймовірно разом з кількома іншими західноєвропейськими державами, відчайдушно намагається запобігти такому сценарію.

Звичайно, Україну поки не запрошують вступити до НАТО, однак натівська зброя — і «Джавеліни», і турецькі ударні дрони — вже прибула в Україну й допомагає на фронті. Туреччина та Сполучені Штати готові продавати нам озброєння. Туреччина навіть допомагає будувати завод поблизу Києва для виготовлення ударних коптерів. У Росії їх нема. Одразу після першого використання турецьких ударних дронів «Байрактарів» проти сепаратистів на Донбасі у відповідь на обстріли українських позицій забороненою зброєю Росія заговорила про плани України повернути решту Донбасу за допомогою західної зброї і почала стягувати танкові дивізії й артилерію з усієї країни до українських кордонів. Самопроголошений президент Білорусі Лукашенко одразу заявив, що в разі російсько-української війни його армія приєднається до російської сторони. Це означає, що лінія фронту може розтягнутися вздовж усього північно-східного кордону України — на більш ніж 3000 км. І це не враховуючи сотні кілометрів морського кордону вздовж Азовського моря, яким російські військові кораблі можуть переправляти солдатів. Нині донбаська лінія фронту — приблизно 450 км.

Тим часом у Києві перевірили всі 5000 бомбосховищ та систему громадського сповіщення про сигнали тривоги й транслявання важливих повідомлень. Проте жодна

з цих дій не викликала ні найменшої паніки серед населення. «Ми вже вісім років воюємо з Росією!» — кажуть одні. «Путін блефує і шантажує Захід!» — стверджують інші. Усі мають рацію. Однак правда й те, що Росія відмовляється надати Заходу гарантії ненападу на Україну.

Однак у Києві жодної ознаки тривоги. Ресторани й кафе переповнені. Кур'єри служб доставлення суші й піци курсують на велосипедах, моторолерах, електроскутерах і навіть пішки. Мешканці столиці квапляться на святкування. Золоті Ворота — давній район Києва, де я мешкаю, потрапив до переліку 100 найкрутіших урбаністичних місць світу, посівши шістнадцяту сходинку в списку. Подруга моєї доньки прилетіла з Лондона, щоб відсвяткувати тут Новий рік, і їй дуже сподобався Київ зі своїм старим центром. На моїй недовгій вулиці розмістилися чотири барбершопи, де можна підстригти бороду й вуса та випити віскі, три винні бари, шість кафе, невеликий фуд-корт з підземним приміщенням, де в колишньому басейні можна посмакувати чашкою лате. У моєму будинку — бар, мистецька галерея з кафе, магазин товарів для творчості та школа вишивання й шиття. За десять днів до Нового року завдяки міському фінансуванню невеликий затишний парк через дорогу від нашого будинку перетворили у прохолодний — це, щоб не називати його «примороженим» — бетонний сквер імені Павла Шеремета.

Павло Шеремет був білоруським журналістом, який втік з Москви до України та жив на вулиці неподалік, де й загинув 20 липня 2016 року. Убивці просто прикріпили вибухівку до нижньої частини кузова його машини. Коли чоловік від'їхав від будинку, автомобіль вибухнув.

Ми з дружиною чули той вибух. Він стався рано-вранці влітку на третій рік війни на Донбасі, яку Україна називає

російсько-українською. Той вибух був єдиним, який я почув у Києві за все своє життя.

Жителі містечка Станиця Луганська, яке на початку війни було частково зруйноване сепаратистською артилерією, говорять про порівняний спокій з 2015 року та не зважають на той факт, що місто, де в мирний час мешкало дванадцять тисяч людей, розташоване на демаркаційній лінії за підконтрольним сепаратистам Луганськом. Цієї осені, вперше за шість років, снаряди знову посипалися на дахи цивільних у Станиці Луганській. Це сталося ще до того, як Росія почала відправляти військові ешелони з танками та зброєю на Донбас і до кордонів з Україною. Локальні загострення бойових дій — звична для Донбасу річ, проте зазвичай сепаратистська артилерія та російське командування ціляться в позиції українських військових, а не будинки цивільних.

У прифронтовій зоні ставлення до можливого наступу геть інше, ніж у Києві. Ці люди краще знають війну, тому сильніше її бояться. Під час президентських виборів 2019 року громадяни активно голосували за Володимира Зеленського, який обіцяв закінчити війну з Росією за рік та повернути Україні стабільність і добробут. На третьому році президенства Володимира Зеленського повномасштабна війна здається ще реальнішою. Однак є враження, що більшість українців нічого не бояться — ні Росії, ні ковіду (менше половини дорослого населення провакцинувалися, попри широку доступність вакцини ще з літа).

За результатами громадських опитувань, українці найбільше бояться бідності. Тому понад мільйон з них поїхали жити й працювати до Польщі, а сотні тисяч — до Чехії, Іспанії, Португалії та Італії. Протоптали стежку навіть до Данії — на фермах цієї країни їх працює тисячі.